

*Бреус Анастасія Юріївна,
студентка 2-го курсу ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПЦІЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ

Ідея верховенства права стала однією з найпопулярніших у сучасному світі. Не тільки в західних країнах, де верховенство права традиційно є однією з найвищих демократичних цінностей, але й у країнах Сходу (включаючи комуністичний Китай), а також у країнах Півдня та Півночі, політики постійно посиляються на верховенство права. Верховенство права є важливою складовою міжнародних правових документів, особливо тих, що стосуються прав людини і громадянина. Верховенство права все частіше закріплюється в національних конституціях і законах. Воно також активно використовується міжнародними та національними судами.

З часу здобуття незалежності, а особливо після прийняття Конституції 1996 року, принципу верховенства права в Україні приділяється значна увага як на рівні доктрини правознавців, так і на рівні правотворчості та правозастосування – законодавцем і судами.

Значну увагу осмисленню та вивченню цього питання в сучасній Україні приділяли С.П. Головатий, В.О. Зайчук, В.М. Кампо, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, Д.М. Лук'янець, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, Г.М. Олексик, В.В. Лемак та інші.

Верховенство права є основоположним принципом сучасного правопорядку у світі, який був встановлений з прийняттям Статуту ООН. Статут є документом, який заклав основи якісно нових цивілізованих правовідносин та сучасного світового порядку. Верховенство права відображає ідеали свободи, демократії та прав людини, які є спільним надбанням людства, і поступово втілює їх у життя, регулюючи всі суспільні відносини в контексті найвищої справедливості.

Оскільки термін "верховенство права" багатогранний, його часто трактують в різних аспектах, і це поняття стає динамічним, тому важко знайти конкретне визначення. Свідченням цьому є те, що його визначення не змогла дати і Венеціанська Комісія у звіті щодо верховенства права, прийнятому на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 р. на основі зауважень її членів П'єтера Ван Дізка (Нідерланди), Грет Халлер (Швейцарія), Джефрі Джоуела (Сполучене Королівство), Каарло Туорі (Фінляндія). Звіт побудований головним чином на аналізі підходів до розуміння верховенства права в міжнародно-

правових документах, конституціях та законодавстві низки країн, а також у науковій літературі. Показово, що розділ IV Звіту, присвячений аналізу окремих наукових джерел, має досить промовисту назву «У пошуках визначення». У самому звіті автори не запропонували якоїсь всеохоплюючої дефініції, хоч висновки, які містяться у ньому, безперечно сприяють поглибленому осмисленню верховенства права [1].

В Україні принцип верховенства права закріплено в ряді нормативно-правових актів, а саме в: Основному Законі (Конституції) України, Статуті Ради Європи і Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року (що є частинами національного законодавства), Кодексі адміністративного судочинства України тощо. Своє бачення принципу верховенства права виклав і Конституційний Суд України в рішенні від 2 листопада 2004 року, там зазначається що: "Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права" [2].

На рівні поточних законів принцип верховенства права згадується неодноразово, але його зміст розкритий лише в одному - у ч. 1 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України, де передбачено: «Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». При цьому слід урахувати також ч. 2 цієї ж статті: «Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини» [3].

Принцип верховенства права передбачає не тільки визнання основних прав людини, а й обов'язковість їх додержання й забезпечення державою. Цю вимогу принципу верховенства права закріплено у ст. 3 Конституції (ще до фіксації самого принципу), згідно з ч. 2 де права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрям діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави (до внесення змін до самого принципу), отже, діяльність як держави в цілому, так і її окремих підрозділів залежить від того, наскільки вони ефективні. інститути, включаючи законодавчі органи, повинні носити правовий характер. Це положення в позитивній формі, по суті, формулює ще одну істотну вимогу принципу верховенства права: верховенство закону.

Зрештою, правова природа діяльності законодавчого органу означає, що зміст і спрямованість законодавства повинні визначати права і свободи людини [4].

У контексті правової системи ЄС верховенство права також загалом пов'язане з принципами демократичного управління та поваги до прав і свобод людини. Цей зв'язок простежується, зокрема, в документі Ради ЄС, в якому говориться, що "верховенство закону". Це дозволяє громадянам захищати свої права, забезпечує наявність законодавчих і судових органів, які в повній мірі забезпечують права людини і основні свободи, а також справедливу, доступну і незалежну судову систему. "Верховенство права забезпечує прозоре, стабільне та ефективне законодавство, незалежні конституційні та судові органи, ефективне управління на місцевому та національному рівні, кваліфікована, незалежна та ефективна судова система, система відповідального правозастосування та вільні засоби масової інформації [5].

Список використаних джерел:

1. Рудич Ф.М. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібн. / Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан та ін. – К.: Либідь, 2008

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 45.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Офіційний вісник України. - 2005. - № 32.

4. Козюбра М. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика[Текст] / М. Козюбра // Українське право. - 2006.

5. Ноговіцина Ю. Верховенство права в Україні як складова інтеграційного процесу[Текст] / Ю. Ноговіцина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2007.